

ANTUANAS MEJĖ

Šių metų lapkričio mėn. 11 dieną sukanka šimtas metų, kai gimė žymiausias prancūzų lyginamosios istorinės kalbotyros atstovas ir, gal būt, vienas žymiausių visų laikų kalbininkų Antuanas Mejė (Antoine Meillet). A. Mejės ir jo mokinių dėka Paryžius tapo, anot taiklaus J. Kuri-
lovičiaus pasakymo, pastarųjų dešimtmečių lyginamosios kalbotyros Meka. Sunku rasti kitą kalbi-
ninką, kurio mokslinė veikla būtų apėmusi tokias plačias indoeuropeistikos sritis ir kurio veika-
lai būtų taip pasklidę įvairių šalių kalbininkų tarpe, kaip A. Mejės knygos.

A. Mejė gimė sename vidurio Prancūzijos mieste Mulene (Moullins). Pasimokęs gimtojo miesto licėjuje, 1889 m. lyginamosios kalbotyros studijas baigė Paryžiaus École des Hautes Études, kur jo mokytoju buvo Ferdinandas de Sosiūras. Baigęs studijas, A. Mejė paliekamas dirbti šioje pačioje aukštojoje mokykloje F. de Sosiūro pavaduotoju. 1891 m. pastarajam perėjus dirbti į Ženevos universitetą, A. Mejė paskiriamas į savo mokytojo vietą profesoriumi (directeur d'études). Nuo 1899 m. A. Mejė dirba ir kitoje Paryžiaus aukštojoje mokykloje Collège de France lyginamo-
sios gramatikos Prancūzijoje įkūrėjo Mišelio Brealio pavaduotoju. 1906 m. pasitraukus M. Brea-
liui, A. Mejė tampa ir šios mokyklos profesoriumi. 1902–6 m. A. Mejė buvo ir Paryžiaus École des
Langues Orientales armėnų kalbos profesoriumi. 1925 m. po L. Avės (Louis Havet) mirties A. Mejė
tapo École des Hautes Études IV-tos sekcijos prezidentu. Taip pat jis išrenkamas į Académie des
Inscriptions. A. Mejė buvo ilgametis prancūzų lingvistų draugijos (Société de Linguistique de Paris)
vadovas ir jos biuletenio („Bulletin de la Société de Linguistique de Paris“) redaktorius. Jis įsteigė
Paryžiuje slavistikos institutą (Institut d'Études Slaves) ir redagavo šio instituto organą „Revue
des Études Slaves“. Jau vien šios pareigos, tur būt, pakankamai rodo, kokį vaidmenį prancūzų
mokslų istorijoje suvaidino A. Mejė. Tačiau už visas šias pareigas ir titulus, netgi už jo pedagoginę
veiklą, kur kas svarbesnis A. Mejės mokslinis palikimas, o jis taip pat rekordinis – 24 knygos ir
540 straipsnių, neskaičiuojant daugybės smulkių recenzijų.

A. Mejės biografai nurodo tris filologus, turėjusius daugiausia įtakos formuojantis jo moks-
linėms pažiūroms. Tai trys mūsų jau minėti mokslininkai, kurių ne tik pareigas, bet ir idėjas savo-
tiškai parėmęs A. Mejė – F. de Sosiūras, M. Brealis ir L. Avė. „Idėjos, kuriomis aš vadovaujuosi,
yra glaudžiai susijusios su jų idėjomis“, mėgdavęs sakyti A. Mejė, o apie F. de Sosiūrą jis netgi
išsitaręs, kad jo įtaką randas kiekviename savo raštų puslapyje.

A. Mejė buvo vienas socialinės krypties kalbotyroje įkūrėjų ir pagrindinių atstovų. Įvai-
riems kalbos reiškiniams paaiškinti jis stengėsi surasti socialines priežastis. Žinoma, ne visada tai
jam pavykdavo. Tačiau, palyginus su jaunagramatikiais, A. Mejės pažiūros buvo didelis žingsnis į
priekį. Galima sakyti, kad dar ir šiandien visuotinai priimama semasiologinė A. Mejės teorija, žo-
džių reikšmių kitimą aiškinanti socialiniais faktoriais. Netgi atkreipiamas dėmesys į semantinio
A. Mejės principo (perėjimo iš vieno socialinio dialekto į kitą) sutapimą su fonologiniu R. Jakobsono
principu (vieno stiliaus fonetinių ypatybių perėjimu į kitą)¹.

A. Mejė stengėsi patobulinti lyginamąjį-istorinį metodą. Jis vykusiai pasinaudojo lingvisti-
nės geografijos ir eksperimentinės fonetikos laimėjimais. A. Mejė išdėstė originalias pažiūras į pro-
kalbę. Jo nuomone, „lyginamosios gramatikos metodas vartojamas ne indoeuropiečių kalbai at-
kurti tuo pavidalu, kaip ja buvo kalbama, o tik nustatyti tam tikrai atitikmenų tarp istoriškai paliu-
dytų kalbų sistemai“. „Šių atitikmenų visuma sudaro tai, kas vadinama indoeuropiečių kalba“. Net ir A. Mejės oponentai, nesutikdami su tokiu prokalbės esmės aiškinimu, negali nutylėti šių sam-
protavimų „blaivumo ir protingumo“².

¹ Ю. С. Степанов, Основы языкознания, Москва, 1966, 236–8, 240–1.

² A. Reformatškis, Kalbotyros įvadas, Vilnius, 1963, 327.

Pažiūras apie bendruosius kalbotyros klausimus A. Mejė daugiausia išdėstė savo tiesiog nepalengiamo populiarumo veikale „Introduction a l'étude comparative des langues indo-européennes“ (1908 m.). Dar jam tebesant gyvam, ši knyga Prancūzijoje išėjo septynis kartus. Tris kartus A. Mejės veikalas išleistas rusiškai („Введение в сравнительное изучение индоевропейских языков“, trečią kartą 1938 m.), du kartus lenkiškai ir t.t.

Bendrosios kalbotyros problemoms skirti A. Mejės veikalai „Linguistique historique et linguistique général“, I–II (1922 m., 1936 m.), „Les langues dans l'Europe nouvelle“ (1918 m.), „La méthode comparative en linguistique historique“ (1925 m.). Pastarasis darbas, kurį sudaro A. Mejės paskaitos, skaitytos Osle, 1954 m. išleistas rusiškai („Сравнительный метод в историческом языкознании“), o 1956 m. ir lietuviškai („Lyginamasis metodas istorinėje kalbotyroje“, vertė K. Kuzavinis).

Tačiau ne mažiau kaip bendrosios kalbotyros studijos indoeuropeistikai yra svarbūs A. Mejės atskirų indoeuropiečių kalbų tyrinėjimai.

Tokie A. Mejės klasikinės filologijos veikalai, kaip „Aperçu d'une histoire de la langue grecque“ (1913 m.), „Esquisse d'une histoire de la langue latine“ (1928 m.), iki šiol laikomi geriausiaisiais šių kalbų istorijos aprašais. Aukščiausio įvertinimo susilaukė ir jo kartu su savo mokiniu A. Ernū (Ernout) parašytas etimologinis lotynų kalbos žodynas („Dictionnaire étymologique de la langue latine“, 1932 m.). Visi šie A. Mejės veikalai buvo išleisti po keletą kartų.

Jau savo mokslinės karjeros pradžioje A. Mejė ypatingai domėjosi armėnų kalba. 1891 ir 1902 m. šios kalbos studijų reikalais A. Mejė lankėsi Kaukaze. Armėnų kalbą jis mokėjo ir praktiškai. Šiai kalbai skirti A. Mejės darbai: „Esquisse d'une grammaire comparée de l'arménien classique“ (1903 m.), „Armenisches Elementarbuch“ (1913 m.).

Reikšmingais darbais A. Mejė praturtino iranistiką. Iš šios srities ypač pažymėtina jo „Grammaire du vieux perse“ (1915 m.). 1931 m. kartu su savo mokiniu E. Benvenistu A. Mejė išleido naują šios gramatikos leidimą.

Germanistikoje išskirtinę vietą užima A. Mejės veikalas „Le caractères généraux des langues germaniques“ (1916 m.), kuris 1952 m. išleistas ir rusų kalba („Основные особенности германской группы языков“).

Labai vaisinga A. Mejės mokslinės veiklos sritis buvo slavistika. Kaip minėjome, jis Paryžiuje įsteigė specialų slavistikos institutą, redagavo šio instituto organą. Organizacinę veiklą A. Mejė derino su sėkmingais slavistikos tyrinėjimais. 1897 m. jis išleidžia pirmą stambesnę šios srities darbą „Recherches sur l'emploi du génitif–accusatif en vieux slave“. 1902–5 m. pasirodo dviejų dalių „Études sur l'étymologie et le vocabulaire du vieux slave“. Tačiau ypač reikšmingas slavistikos tyrinėjimas yra kapitalinis A. Mejės veikalas „Le slave commun“, pirmą kartą pasirodęs 1924 m. Šį veikalą A. Mejė rašė Peterburgo Mokslų akademijos pasiūlymu jos leidžiamai Slavų filologijos enciklopedijai (iš pradžių panašaus pobūdžio veikalas buvo siūlomas rašyti F. Fortunatovui, bet jis atsisakė). 1934 m. „Le slave commun“ Paryžiuje išleistas antrą kartą. Kadangi nuo 1932 m. buvo visiškai nusilpęs A. Mejės regėjimas, tai antrąjį leidimą parengė jo mokinys, vienas žymiausių mūsų dienų slavistų, A. Vajanas (Vaillant). 1951 m. Maskvoje A. Mejės veikalas pasirodo ir rusų kalba („Общеславянский язык“). Be pagrindinių čia nurodytų darbų, A. Mejė paskelbė įdomių straipsnių slavų kalbų akcentologijos, balsių kaitos, atskirų žodžių etimologijos ir kitais klausimais. A. Mejė teisingai suprato pasaulinę rusų kalbos reikšmę, nurodydamas, kad „Rusų kalbos virtimas didžiaja literatūrine kalba ir pasaulinė politinė Rusijos reikšmė rusų kalbai suteikė naują padėtį: rusų kalbos žodžiai pradėjo taip pat skverbti į vakarų kalbas, praturtindami šių kalbų žodyną“³.

³ А. Мейе. Общеславянский язык, Москва, 1951, 412.

1906 m. A. Mejė buvo išrinktas Peterburgo Mokslų akademijos nariu, o vėliau Tarybų Sąjungos Mokslų akademijos nariu korespondentu.

Kaip ir daugelis žymiausių indoeuropeistų, A. Mejė atidavė tam tikrą duoklę ir baltų kalboms. Pirmuosius baltistikos pagrindus A. Mejė gavo iš savo mokytojo F. de Sosiūro. Baltų kalbų klausimais A. Mejė stambesnių darbų neparašė. Grynai lituanistikos reikalams skirta vos keletas A. Mejės straipsnių. Tačiau baltų kalbas jis puikiai pažino ir jų medžiagą gausiai vartojo savo pagrindiniuose veikaluose. 1908 m. knygoje „Les dialectes indoeuropéens“ A. Mejė išdėstė savo pažiūras baltų ir slavų kalbų giminystės ir santykių klausimais. Galima nesutikti su A. Mejės mintimi apie visiškai nepriklausomą šių kalbų raidą, tačiau negalima nesiskaityti su jo argumentais, iškeltais prieš schematišką K. Brugmano ir kitų kalbininkų baltų ir slavų kalbų artimumo aiškinimą.

A. Mejė buvo gerai susipažinęs ne tik su baltų kalbomis, bet ir su šiomis kalbomis kalbančiomis tautomis, jų kultūra, praeitimi. Tris kartus A. Mejė yra aplankęs Lietuvą, pirmą kartą dar devynioliktojo šimtmečio pabaigoje. Kai kurie mūsų senesnės kartos inteligentai dar ir šiandien prisimena, kokį įspūdį jiems padariusi 1922 m. spalio mėn. 9 dieną Kaune skaityta A. Mejės paskaita apie lietuvių kalbos reikšmę kalbotyrai. Kiek kartų įvairiomis progomis yra cituotas A. Mejės garsusis posakis: „Tas, kuris nori žinoti, kaip kalbėjo mūsų proseneliai, turi atvažiuoti pasiklausyti, kaip kalba lietuvis valstietis“. Lituanistinėms studijoms A. Mejė paskatino ir vieną talentingiausių savo mokinių Roberą Gotjo (Gauthiot), kuris 1900 m. porą mėnesių išbuvo Lietuvoje ir 1903 m. atskira knyga išleido pirmą lietuvių dialektologijos monografiją „Le parler de Buividze“. Lituanistikos klausimais jis taip pat paskelbė keletą straipsnių. Mirtis pirmojo pasaulinio karo fronte nutraukė talentingo A. Mejės mokinio tolimesnius baltistikos tyrinėjimus.

Glaudūs ryšiai žymųjį prancūzų kalbininką siejo ir su Latvija. 1922 m. spalio mėnesyje Rygos universitete jis skaitė keturias paskaitas apie kalbos ryšius su tautos kultūra. A. Mejė Latvijos universiteto buvo išrinktas garbės daktaru. A. Mejės iniciatyva jo mokinys M. Žonvalis Paryžiaus École de Langues Orientales keletą metų skaitė latvių kalbos kursą.

A. Mejė recenzavo daugelį baltistikos problemoms skirtų leidinių, bendradarbiavo su žymiausiais baltistais, jų tarpe K. Būga ir J. Endzelynu. J. Jablonskį jis pavadinęs geriausiu lietuvių kalbos mokovu ir pažymėjęs, kad jo 1922 m. gramatikoje „smulkiausiai ir tiksliausiai aprašyta“ dabartinė lietuvių kalba⁴.

A. Mejė buvo ne tik žodžių tyrėjas, bet ir subtilus žodžio meistras. Jo raštai pasižymi lakoniška kalba, aiškiu minčių dėstymu, griežta logika, sugebėjimu paprastai kalbėti apie sudėtingiausius dalykus. Šį mokytojo bruožą paveldėjo ir daugelis A. Mejės mokinių.

A. Mejės mokiniai – tai ištisa pasaulio lingvistų karta. Mes jau minėjome jo mokinius ir bendradarbius – R. Gotjo, E. Benvenistą, A. Vajaną, A. Ernū. Prie šios plejados dar reikia pridėti prancūzus Ž. Vandrijesą, M. Koeną (Cohen), A. Kiuny (Cuny), P. Šantreną (Chantraine), lenką J. Kurilovičių, armėną R. Ačarjaną, norvegą A. Somerfeltą, čeką V. Macheką, indą S. K. Četerdžį (Chatterji) ir daugelį kitų. A. Mejė savo mokinių tarpe sugebėdavo puikiai išvelgti būsimuosius talentus. Prisiminkime, kokia sensacija buvo kalbininkų pasaulyje, kai A. Mejė 1928 m. ką tik atlikusiam karinę tarnybą dvidešimt šešerių metų E. Benvenistui perdavė savo katedrą Collège de France. E. Benvenistas tada dar nebuvo paskelbęs nė vieno savarankiško stambesnio darbo...

A. Mejė mirė 1936 m. rugsėjo 22 dieną Šatomejano (Chateauaillant) mieste. Palaidotas gimtajame Mulene. Vykdydami velionio testamentą, A. Mejės artimieji ir draugai jį palaidojo be jokių oficialių kalbų ir iškilmių.

⁴ J. Jablonskis, Rinktiniai raštai, I, Vilnius, 1957, 41.

1924 m., leisdamas Oslo Lyginamojo kultūrų tyrinėjimo institute skaitytų paskaitų ciklą, A. Mejė rašė: „Man norėtusi – neįvykdomos svajonės, – kad šitie pranešimai plačių skaitytojų sluoksnių būtų taip atlidžiai ir palankiai sutikti, kaip jie buvo sutikti Osle“. Minėdami šimtąsias A. Mejės gimimo ir kartu trisdešimtąsias mirties metines, galime pasakyti, kad jo svajonės išsipildė su kaupu, nes ir šiandien, kai kalbama apie prancūzų lingvistikos indėlį į pasaulinį kalbos mokslą, pirmoje vietoje išskyla Antuano Mejės vardas.

A. Sabaliauskas